

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора наук з фізичного виховання та спорту,
професора Когут Ірини Олександрівни
на дисертаційну роботу **Аджаметової Лейлі Ільясівни**
за темою **«Індивідуальні особливості підготовки висококваліфікованих
жінок-спринтерів з вадами зору до Паралімпійських ігор
(за даними автоексперименту)»**,

подану до разової спеціалізованої вченої ради Харківської державної академії
фізичної культури для захисту на здобуття наукового ступеня доктора
філософії з галузі знань 01 Освіта/Педагогіка
за спеціальністю 017 Фізична культура і спорт

Актуальність дисертаційної роботи. Сучасний етап розвитку паралімпійського спорту характеризується не лише зростанням його соціальної значущості, а й істотним ускладненням вимог до системи підготовки спортсменів з інвалідністю. У провідних країнах світу паралімпійський спорт розглядається як складова високих досягнень, що потребує науково обґрунтованих тренувальних технологій, індивідуалізації навантажень та комплексного медико-біологічного супроводу.

Особливе місце в цій системі займає підготовка спортсменів з порушеннями зору, зокрема у швидкісно-силових дисциплінах легкої атлетики. Спринтерський біг вимагає максимальної координації, високої швидкості нервово-м'язових реакцій, точного просторового орієнтування та стабільності функціонування сенсорних систем. За умов порушення зору ці вимоги істотно ускладнюються, що зумовлює необхідність пошуку специфічних методичних підходів до побудови тренувального процесу.

У сучасній науковій літературі проблема підготовки спортсменів з інвалідністю переважно розглядається у загальному контексті адаптивного спорту без достатньої деталізації за нозологічними групами та класами функціональної класифікації. Водночас саме класифікаційна неоднорідність спортсменів з порушеннями зору (зокрема клас T13) зумовлює істотні відмінності у можливостях адаптації до тренувальних навантажень, характері функціональних змін та ризиках негативного впливу інтенсивної спортивної діяльності на стан здоров'я.

Особливої актуальності набуває питання індивідуалізації підготовки висококваліфікованих спортсменів, які перебувають на етапі безпосередньої підготовки до головних змагань чотирирічного циклу – Паралімпійських ігор. У таких умовах традиційні групові методики тренування виявляються недостатньо ефективними, а науковий інтерес зміщується у бік глибокого аналізу індивідуальних реакцій організму спортсмена на різні типи навантажень.

Важливим, але недостатньо вивченим аспектом підготовки спортсменів з порушеннями зору є вплив інтенсивних тренувальних навантажень на функціональний стан зорового аналізатора. За відсутності чітко окреслених наукових рекомендацій тренувальний процес може супроводжуватися ризиками погіршення зорових функцій, що є критично небезпечним для подальшої спортивної кар'єри та якості життя спортсмена.

У цьому контексті особливого значення набувають дослідження, виконані на основі індивідуального довготривалого спостереження за спортсменами високої кваліфікації, що дозволяють виявити взаємозв'язки між структурою тренувального процесу, рівнем спеціальної фізичної підготовленості, станом сенсорних систем та спортивним результатом. Такі дослідження мають не лише теоретичну, а й безпосередню практичну цінність для тренерів національних збірних команд.

З огляду на викладене, обрана тема дисертаційного дослідження є своєчасною, соціально та науково значущою, відповідає сучасним тенденціям розвитку адаптивного спорту та актуальним завданням удосконалення системи підготовки спортсменів з порушеннями зору на етапі досягнення найвищих спортивних результатів.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження проведено відповідно до тематичного плану науково-дослідної роботи Харківської державної академії фізичної культури на 2016–2020 рр. за темою «Удосконалення тренувального процесу спортсменів з обмеженими можливостями в різних видах спорту» (номер державної реєстрації 0116U008944) і на 2020–2024 рр. за темою «Перспективні напрями

вдосконалення теоретичного та методичного забезпечення тренувальної діяльності у сучасному спорті» (номер державної реєстрації 0120U101061).

Наукова новизна дисертаційної роботи відповідає результатам дослідження. У дисертації вперше: визначено зміст основних засобів підготовки, кількісні характеристики об'єму та розподіл тренувальних навантажень в річному циклі підготовки слабозорої спринтерки високої кваліфікації; розроблена програма застосування пліометричних вправ на різному ґрунті в річному циклі підготовки; описано та обґрунтовано застосування тренувань в гірських умовах на етапі безпосередньої підготовки до головних змагань року висококваліфікованої легкоатлетки-спринтерки з порушеннями зору; висвітлено вплив тренувальних навантажень різної величини та спрямованості на функціональний стан зорового аналізатору висококваліфікованої спортсменки з порушеннями зору. В роботі підтверджені і доповнені відомості щодо: основ підготовки висококваліфікованих легкоатлетів з порушеннями зору; застосування пліометричних вправ у підготовці спортсменів; побудови тренувального процесу в умовах середньогір'я; участі спортсменів-паралімпійців в контрольних, відбіркових та основних змаганнях.

Практичне значення отриманих результатів. Матеріали дослідження можуть бути використані викладачами закладів вищої освіти під час підготовки навчальних та методичних матеріалів, тренерами під час складання програм підготовки висококваліфікованих спринтерів з порушеннями зору до основних змагань року.

Основні результати дослідження впроваджені в освітній процес здобувачів освіти Харківської державної академії фізичної культури і в практику підготовки збірних команд з легкої атлетики в провідних спортивних закладах м. Харкова, зокрема у Комунальній установі «Харківський регіональний центр фізичної культури та спорту осіб з інвалідністю «Інваспорт» Харківської обласної ради, Комунальному закладі «Комплексна дитячо-юнацька спортивна школа «ХТЗ» Харківської обласної ради, Комунальному закладі «Дитячо-юнацька спортивна школа осіб з інвалідністю» Харківської обласної ради та Комунальному закладі

«Міська комплексна дитячо-юнацька спортивна школа», про що свідчать відповідні акти впровадження

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій. Наукові положення, висновки та практичні рекомендації, сформульовані в дисертаційній роботі Аджаметової Л. І., є достатньо обґрунтованими та логічно випливають із поставленої мети (визначити особливості тренувальної та змагальної діяльності висококваліфікованих жінок-спринтерів з порушеннями зору в процесі підготовки до Паралімпійських ігор (за матеріалами автоексперименту), завдань (провести теоретичний аналіз і синтезувати досвід світової практики підготовки висококваліфікованих спортсменів з вадами зору; визначити параметри різних видів навантажень у підготовці легкоатлетів-спринтерів з порушеннями зору (клас T13); вивчити особливості змагальної діяльності й індивідуальний розвиток спортивної майстерності висококваліфікованих жінок-спринтерів з вадами зору у процесі багаторічної підготовки; дослідити вплив навантажень різної величини та спрямованості на функціональний стан зорового аналізатора висококваліфікованих жінок-спринтерів з вадами зору), об'єкта і предмета дослідження. Автор послідовно вибудовує наукову логіку роботи, починаючи з аналізу теоретичних засад підготовки спортсменів з порушеннями зору і завершуючи узагальненням результатів автоексперименту в умовах річного циклу підготовки.

Обґрунтованість отриманих результатів забезпечується комплексним застосуванням загальнонаукових і спеціальних методів дослідження, адекватних меті та завданням роботи. У дисертації використано аналіз і узагальнення науково-методичної літератури, аналіз документальних матеріалів, педагогічні спостереження, педагогічний експеримент у формі автоексперименту, педагогічне тестування, методи оцінки функціонального стану зорового аналізатора, а також методи математичної статистики.

Важливим чинником обґрунтованості результатів є тривалість і системність проведеного автоексперименту, що охоплює повний річний макроцикл підготовки висококваліфікованої спортсменки-спринтерки з

порушеннями зору. Це дало змогу простежити динаміку змін показників спеціальної фізичної підготовленості, функціонального стану зорового аналізатора та спортивних результатів у різні періоди тренувального процесу.

Висновки дисертації ґрунтуються на аналізі фактичних даних, отриманих у процесі дослідження, та узгоджуються з результатами, представленими в таблицях і рисунках. Автор уникає декларативних тверджень і, як правило, підкріплює узагальнення конкретними кількісними показниками.

Загалом ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій дисертаційної роботи відповідає вимогам, що висуваються до наукових досліджень на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 017 «Фізична культура і спорт».

Характеристика основних положень роботи.

Структура дисертації включає вступ, п'ять розділів, висновки, список літератури та додатки (загальний обсяг – 221 с., з них основного тексту – 178 с.). Робота ілюстрована 49 таблицями та 20 рисунками. Під час написання дисертаційної роботи опрацьовано 265 літературних джерел, з яких 129 – іноземні.

У **вступі** дисертаційної роботи обґрунтована актуальність теми, зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, наведені методи дослідження, розкрито наукова новизна, відображено особистий внесок автора, наведено дані про апробацію результатів дослідження та їх впровадження в практику, структуру та обсяг дисертації.

У першому розділі **«Загальні теоретико-методичні особливості підготовки висококваліфікованих спортсменів з порушеннями зору»** автор здійснює ґрунтовний аналіз сучасних науково-методичних підходів до підготовки спортсменів у системі паралімпійського спорту, зосереджуючись на особливостях тренування легкоатлетів-спринтерів з порушеннями зору. Структура розділу вибудована логічно й послідовно – від загальних положень теорії спортивної підготовки до аналізу специфічних аспектів спортивної діяльності осіб із порушеннями зору.

Автор розглядає основні закономірності багаторічної підготовки спортсменів, принципи побудови тренувального процесу, а також специфіку реалізації швидкісних і швидкісно-силових якостей у спринтерському бігу. Значна увага приділяється особливостям адаптації організму спортсменів з інвалідністю до тренувальних і змагальних навантажень, що є важливим теоретичним підґрунтям подальшого експериментального дослідження.

В окремому підрозділі розкрито питання функціональної класифікації спортсменів з порушеннями зору. Автор аналізує підходи до поділу спортсменів за класами, підкреслюючи значення зорового аналізатора для просторової орієнтації, координації рухів і забезпечення техніки спринтерського бігу. Такий аналіз дозволяє обґрунтувати доцільність індивідуалізації тренувального процесу з урахуванням ступеня зорових порушень.

Завершуючи розділ, автор обґрунтовує наявність наукової проблеми, пов'язаної з недостатньою кількістю досліджень, присвячених системному аналізу тренувальних навантажень і функціонального стану зорового аналізатора у висококваліфікованих спортсменів-спринтерів з порушеннями зору. Результати аналізу науково-методичних публікацій, що представлені в першому розділі, відображено в 3 публікаціях здобувача.

Другий розділ дисертаційної роботи **«Методи та організація дослідження»** присвячено обґрунтуванню методологічних засад і організації дослідження. У розділі описано методи, що використовувались відповідно до об'єкту, предмету, мети та завдань дослідження: теоретичний аналіз, узагальнення науково-методичної літератури та Інтернет-джерел; аналіз документальних матеріалів (щоденників, планів підготовки спортсменки та протоколів змагань); педагогічне спостереження; педагогічний експеримент (автоексперимент); педагогічне тестування; візометрія; кінетична периметрія; методи математичної статистики.

Дослідження проводилось в період з 2018 до 2025 рр.

На першому етапі (вересень 2018 – січень 2019) проводився аналіз та узагальнення літературних джерел щодо обраної теми дослідження. Аналіз документів обліку тренувальної та змагальної діяльності спортсменки, під час

яких проводилась статистична обробка вищевказаних матеріалів. Вивчення сучасної літератури продовжувалось протягом всього періоду роботи над дисертацією.

На другому етапі (жовтень 2018 – вересень 2019 рр.) реалізовувалась індивідуальна модель тренувального процесу в річному циклі підготовки висококваліфікованої легкоатлетки з вадами зору. В ході педагогічного експерименту (автоексперименту) визначався вплив тренувальних навантажень різної величини та спрямованості на гостроту зору досліджуваної спортсменки.

На третьому етапі (жовтень 2019 – квітень 2021 рр.) проводився аналіз індивідуального змагального календарю спортсменки та визначалась динаміка результатів змагальної діяльності висококваліфікованої спринтерки з порушеннями зору в річному циклі підготовки.

На четвертому етапі (квітень 2021 – грудень 2025 рр.) виконувалась обробка та систематизація результатів експерименту, оформлювалась дисертаційна робота, формулювались загальні висновки. Оформлювались акти впровадження результатів дослідження в практику паралімпійського спорту.

У третьому розділі дисертаційної роботи **«Структура і зміст тренувального процесу висококваліфікованих легкоатлеток з порушеннями зору протягом річного макроциклу (за даними підготовки паралімпійської чемпіонки Л. Аджаметової)»** представлено результати річного автоексперименту та здійснено детальний аналіз тренувальних навантажень і функціонального стану висококваліфікованої спортсменки-спринтерки з порушеннями зору. Матеріали розділу безпосередньо відображають практичну реалізацію теоретичних положень, викладених у попередніх розділах.

Автор послідовно аналізує структуру тренувального процесу в межах підготовчого, змагального та перехідного періодів річного циклу. У роботі детально охарактеризовано обсяги й інтенсивність тренувальних навантажень, співвідношення засобів загальної фізичної, спеціальної фізичної та швидкісно-силової підготовки. Такий підхід дозволяє простежити логіку планування

тренувального процесу та його адаптацію до індивідуальних можливостей спортсменки.

Особливу увагу в розділі приділено аналізу функціонального стану зорового аналізатора в умовах систематичних тренувальних навантажень. Автор наводить результати багаторазових вимірювань показників гостроти зору та інших функціональних характеристик, аналізує їх динаміку впродовж різних періодів підготовки. Представлені дані свідчать про наявність певних змін функціонального стану зорової системи, що розглядаються у взаємозв'язку зі спрямованістю та інтенсивністю тренувальних навантажень.

У розділі широко використано табличний і графічний матеріал, який дозволяє наочно представити отримані результати та здійснити їх порівняльний аналіз. Узагальнення результатів виконано з урахуванням індивідуальних особливостей досліджуваної та умов проведення автоексперименту.

Важливим аспектом аналізу є співвіднесення змін функціонального стану зорового аналізатора з характером тренувальних навантажень, що дає підстави для висновків щодо доцільності певних тренувальних впливів. Матеріали третього розділу демонструють достатній рівень аналітичної глибини та створюють підґрунтя для подальшого аналізу спеціальної фізичної підготовленості й змагальної діяльності спортсменки.

Загалом третій розділ відзначається логічною побудовою, достатньою аргументованістю та наочністю викладеного матеріалу, що дозволяє оцінити ефективність запропонованої організації тренувального процесу в умовах підготовки спортсменів з порушеннями зору високої кваліфікації.

У четвертому розділі дисертаційної роботи **«Особливості індивідуальної змагальної діяльності висококваліфікованих легкоатлеток з порушеннями зору протягом річного макроциклу (за даними підготовки паралімпійської чемпіонки Л. Аджаметової)»** представлено детальний аналіз рівня спеціальної фізичної підготовленості спортсменки-спринтерки та результатів її змагальної діяльності, що є логічним продовженням аналізу тренувальних навантажень і функціонального стану, здійсненого в попередньому розділі. Матеріали розділу

дозволяють оцінити практичну ефективність реалізованого тренувального процесу.

Автор ґрунтовно аналізує результати педагогічного тестування, які характеризують розвиток швидкісних і швидкісно-силових якостей спортсменки. У роботі простежено динаміку змін відповідних показників у різні періоди річного циклу підготовки, що дає змогу оцінити вплив спрямованості тренувальних навантажень на рівень спеціальної фізичної підготовленості.

Окрему увагу приділено аналізу змагальної діяльності спортсменки. У розділі наведено результати її виступів на змаганнях різного рівня, що дозволяє простежити взаємозв'язок між тренувальним процесом, функціональним станом організму та досягнутими спортивними результатами. Автор аналізує зміну результативності впродовж сезону, зокрема в період підготовки до головних змагань.

Важливим елементом розділу є аналіз впливу тренувань у середньогір'ї на показники спеціальної фізичної підготовленості та змагальної ефективності. Автор порівнює результати, отримані до та після перебування в умовах середньогір'я, що дозволяє зробити висновки щодо доцільності використання такого засобу підготовки для спортсменів з порушеннями зору.

Узагальнюючи матеріали розділу, автор підкреслює тісний взаємозв'язок між рівнем спеціальної фізичної підготовленості, особливостями побудови тренувального процесу та результативністю змагальної діяльності.

П'ятий розділ дисертаційної роботи **«Аналіз та узагальнення результатів дослідження»** має узагальнюючий характер і спрямований на систематизацію основних результатів дослідження. У ньому автор логічно підсумовує отримані експериментальні дані, співвідносячи їх із поставленими на початку роботи завданнями. Структура розділу є послідовною та відповідає загальній логіці дисертаційного дослідження. У розділі представлено дані про результати, що доповнюють та підтверджують дослідження інших авторів, та ті, які мають наукову новизну в якості отриманих вперше.

Загальні **висновки дослідження** розкривають розв'язання поставленої мети та завдань дисертаційного дослідження.

Повнота викладення матеріалів дисертації у роботах, які опубліковані автором. Наукові результати дисертації висвітлені в 10 наукових публікаціях: 5 статей у наукових виданнях з переліку наукових фахових видань України, три з яких проіндексовані в базі даних Scopus (Q4); 5 публікацій апробаційного характеру.

Зауваження та дискусійні положення. У цілому позитивно оцінюючи дисертаційну роботу Аджаметової Л. І., вважаємо за доцільне звернути увагу на низку зауважень і дискусійних положень, які не знижують загальної наукової та практичної цінності дослідження, проте можуть бути враховані автором у подальшій науковій діяльності.

1. Огляд літератури є об'ємним і містить значну кількість джерел, переважна частина з них стосується загальних питань багаторічної підготовки висококваліфікованих легкоатлетів, побудови тренувального процесу та змагальної діяльності спортсменів з порушеннями зору. У роботі бракує ґрунтовного аналізу спеціалізованих досліджень, присвячених саме спортсменам класу T13.

2. Детальний опис методів, що використовувались відповідно до завдань, сприяє розумінню досягнення основних результатів дослідження. Проте не слід деталізувати загальноприйняті методики. Наприклад: недоцільно описувати покрокове виконання тестів (біг 10 м, 30 м, 100 м, 150 м) зазначаючи, які дії необхідно робити за командою: «На старт!», «Увага!», «Марш!» (краще вживати «Руш!»).

3. Дисертаційна робота ґрунтується на даних, отриманих у процесі спостереження за однією спортсменкою високої кваліфікації класу T13. Попри те, що такий підхід є допустимим у форматі автоексперименту, автор не подає чіткого застереження щодо обмеженості узагальнень. У тексті подекуди формулюються висновки, які можуть сприйматися як такі, що мають ширшу популяційну значущість, ніж це дозволяє обсяг вибірки.

4. У роботі наведено окремі дані щодо стану зорового аналізатора спортсменки, проте вони подані фрагментарно. Відсутній системний опис вихідного рівня офтальмологічних показників, їх стабільності або коливань у

доекспериментальний період. Це ускладнює інтерпретацію змін гостроти зору, зафіксованих під час окремих етапів підготовки, і не дозволяє однозначно відокремити вплив тренувальних навантажень від індивідуальних медичних чинників.

5. Автор фіксує негативні зміни показників гостроти зору після застосування пліометричних вправ високої інтенсивності, однак пояснення цього явища обмежується констатацією факту. У дисертації бракує аналізу можливих фізіологічних або нейросенсорних механізмів, що могли б пояснити зафіксовані зміни. Це знижує рівень причинно-наслідкової аргументації у відповідному підрозділі.

6. У розділі, присвяченому змагальній діяльності, подано детальну динаміку спортивних результатів спортсменки, однак ці дані майже не співвіднесені з результатами інших провідних спортсменок класу T13. Відсутність такого порівняння ускладнює оцінку конкурентоспроможності та спортивної значущості досягнутих результатів.

7. Автор фіксує позитивний вплив тренувань у середньогір'ї на спортивний результат, проте важливо було б детально обґрунтувати вибір висоти, тривалості та інтенсивності навантажень, а також розглянути можливі ризики для спортсменки з порушеннями зору, що є важливим аспектом безпеки тренувального процесу.

8. Варто в межах дисертації використовувати уніфіковані терміни, не застосовуючи різноманітність їх синонімічного ряду. Наприклад, зупинитись на одному понятті замість застосування низки синонімів: «жінка-спринтер з вадами зору», «легкоатлетка-спринтерка з порушеннями зору», «слабозора спринтерка», «висококваліфікована жінка-спринтер», «спортсменка з порушенням зору, що спеціалізується у спринтерському бігу» тощо. Також слід зауважити, що термін «жінка-спринтер з вадами зору», крім назви дисертації, зустрічається в тексті роботи лише декілька раз, а мав би бути основним для вживання у всій дисертації, тому що саме він присутній у ключових частинах роботи (темі – меті – завданнях).

Загальний висновок. Дисертаційна робота Аджаметової Лейлі Ільясівни «Індивідуальні особливості підготовки висококваліфікованих жінок-спринтерів з вадами зору до Паралімпійських ігор (за даними автоексперименту)» має теоретичне і практичне значення, є самостійним завершеним науковим дослідженням, де висвітлено нові наукові результати, що в сукупності дозволяють розв'язати важливу наукову проблему. За актуальністю досліджуваної проблеми, новизною отриманих результатів та практичним значенням дисертаційна робота відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. №44) та Наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. №40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки України №759 від 31.05.2019 р.), а її автор Аджаметова Л. І. заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 01 Освіта / Педагогіка за спеціальністю 017 Фізична культура і спорт.

Офіційний опонент:

професор кафедри професійного,
неолімпійського та адаптивного спорту
Національного університету
фізичного виховання і спорту України,
доктор наук з фізичного виховання та спорту,
професор

І. О. Когут

Підпис Когут І. О. засвідчую

Проректор з науково-педагогічної роботи
Національного університету
фізичного виховання і спорту України,
доктор наук з фізичного виховання та спорту,
професор

О. В. Борисова